

ВІДГУК

**на дисертаційну роботу Петренко Олени Дмитрівни на тему
«Наукове обґрунтування концептуальних основ системи
профілактики аліментарно-залежних захворювань у дітей та молоді», яка
подана на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за
спеціальністю 14.02.01 - Гігієна та професійна патологія**

Актуальність проблеми наукового дослідження.

Аліментарно-залежні захворювання стають все більш поширеними в сучасному суспільстві і становлять одну з найважливіших медичних проблем сучасності, мають складну етіологію і часто виникають внаслідок дисбалансу харчових речовин, спричиненого соціальними, поведінковими або природними факторами. Особливо важливо зосередитися на цих захворюваннях у дітей та молоді, оскільки вони не тільки впливають на їхнє здоров'я, але й створюють передумови для розвитку серйозних проблем у дорослому віці як ожиріння, діабет, серцево-судинні захворювання. Раннє виявлення та профілактика аліментарно-залежних захворювань є ключовими для забезпечення довготривалого збереження здоров'я населення.

Актуальність цього питання особливо підсилюється тим, що неправильне харчування в дитинстві та підлітковому віці є основним фактором ризику для розвитку серцево-судинних захворювань, метаболічного синдрому та інших хронічних хвороб у майбутньому. З огляду на зростання кількості таких захворювань серед дітей, дослідження, спрямовані на їхнє глибше розуміння та попередження, є надзвичайно важливими.

Крім того, аліментарно-залежні захворювання несуть значний економічний тягар через високі витрати на лікування та зниження продуктивності праці. Ефективна профілактика серед дітей та молоді може суттєво знизити це навантаження на систему охорони здоров'я та покращити економічну стабільність.

Організація здорового харчування в навчальних закладах, зокрема для дітей з особливими дієтичними потребами, стає все більш актуальним завданням. Впровадження освітніх програм, що сприяють формуванню здорових харчових звичок з раннього віку, є критично важливим для профілактики аліментарно-залежних захворювань.

З огляду на сучасні виклики, пов'язані з поширенням аліментарно-залежних захворювань, розробка та наукове обґрунтування комплексної системи профілактики для дітей та молоді стають надзвичайно актуальними. Це дослідження може зробити значний внесок у поліпшення здоров'я молодого покоління та забезпечення сталого розвитку суспільства.

Мета дисертаційної роботи – вивчення особливостей формування аліментарно-залежної захворюваності та її внеску у загальну захворюваність дітей та молоді різних регіонів України і обґрунтування наукових засад системи профілактики.

Для досягнення поставленої мети було визначено наступні **завдання**:

1. Вивчити особливості та основні тенденції захворюваності та поширеності захворювань, пов'язаних з аліментарним фактором серед дитячого населення та визначити орієнтовно її питому вагу у загальній захворюваності.
2. Оцінити загальний рівень споживання населенням в цілому та дітьми і підлітками зокрема, окремих груп харчових продуктів на загальнодержавному рівні та визначити їх забезпеченість основними нутрієнтами.
3. Встановити рівні обізнаності, усвідомлення та особливості здоров'язберігаючої поведінки щодо аліментарних факторів ризику для здоров'я серед дітей, підлітків та молоді
4. Визначити найбільш ефективні форми організації харчування дітей в освітніх закладах Нової української школи з урахуванням вітчизняного та міжнародного досвіду;

5. Дати гігієнічну оцінку сучасного стану забезпечення харчуванням дітей з особливими дієтичними потребами в закладах освіти України та розробити основи дієтичного шкільного харчування;
6. Визначити наявні порушення харчової поведінки дітей в умовах стресу, обумовленого військовими діями;
7. Науково обґрунтувати комплексну систему профілактики аліментарно-залежних захворювань серед дітей та молоді як основу удосконалення організації харчування в освітніх закладах та формування здоров'язберігаючої поведінки відносно аліментарних факторів ризику для здоров'я.

Дисертаційна робота виконувалась на базі ДУ «ІГЗ ім. О. М. Марзєєва НАМН України» в рамках наступних науково-дослідних робіт:

- Вивчити мікроелементне забезпечення та розповсюдженість патологічних станів різної етіології у дітей – мешканців радіоактивно забруднених територій (№ держреєстрації 0115U000651, роки виконання 2015 - 2018)
- Обґрунтування наукових засад реалізації заходів профілактики неінфекційних захворювань в Україні відповідно до Цілей сталого розвитку (№ держ. реєстрації 0116U000758, роки виконання 2016 - 2018)
- Наукове обґрунтування удосконалення організації харчування дітей в Новій українській школі (№ держ. реєстрації 0120U105403, роки виконання 2021 - 2023)

Об'єкт дослідження: розробка системи профілактики аліментарно-залежних захворювань у дітей та молоді; вивчення впливу харчових звичок та харчової поведінки на розвиток аліментарно-залежних захворювань; оцінка ефективності освітніх програм та політик, спрямованих на покращення харчування та збільшення фізичної активності серед молодших демографічних груп.

Натурні дослідження проводились за умов інформованої згоди з дотриманням принципів біоетики та деонтології на базі закладів освіти 4

областей України (Київської, Вінницької, Донецької, Сумської) та м. Києва проводились соціологічні опитування дітей та їхніх батьків щодо харчових звичок та особливостей харчової поведінки, зокрема з урахуванням таких факторів впливу, як стрес, особливі дієтичні потреби. Всього в дослідженнях опитано більше 26 000 осіб.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому що це є перше комплексне наукове дослідження в Україні, спрямоване на аналіз та оцінку особливостей дитячої захворюваності в Україні з визначенням внеску аліментарно-залежних хвороб дітей та підлітків до загальної захворюваності та науковому обґрунтуванню системи профілактики такого роду хвороб. У результаті проведених досліджень вперше було встановлено:

- на підставі вивчення динаміки захворюваності дітей різних вікових груп за період 2000-2017 роки встановлено регіональні, часові та вікові особливості загальної захворюваності та поширеності захворювань серед дітей та молоді;

- виявлено внесок аліментарно-залежних захворювань до яких відносяться захворювання крові та кровотворних органів, анемії, зокрема залізодефіцитних анемії, хвороб ендокринної системи (дифузний зоб I ступеню, дифузний зоб II-III ступеню, ожиріння), а також хвороб органів травлення. Показано зростання їх питомої ваги в кожній наступній віковій групі: в групі дітей 0-6 років – 9,0%, серед дітей 7-14 років – 21, 4%, 15-17 років – 24,9%;

- встановлено залежність розвитку дитячої захворюваності від екологічного та економічного стану умов проживання, індикаторним показником чого є наступні залежності рівня показників загальної захворюваності: на території областей з підвищеним радіаційним контролем > області з переважно промисловим характером діяльності ≥ області з переважно сільськогосподарським господарюванням > ендемічні області з недостатнім вмістом йоду, селену тощо в ґрунтах;

- показано відсутність в країні єдиної обов'язкової системи організації та забезпечення диференційного харчування дітей молодших класів, підлітків, студентської молоді та дітей з особливими дієтичними потребами;

-на підставі аналізу даних соціологічного опитування на індивідуальному, груповому, популяційному рівнях визначено стан обізнаності та усвідомлення (компетентності) ризиків для здоров'я, пов'язаних з харчуванням. Визначено особливості харчових звичок і поведінки серед дітей та молоді в сучасних умовах. Показано що 85,0-90,0 % дітей та молоді різних вікових груп та їх батьків усвідомлюють важливість і доцільність здорового харчування, проте лише 23,0-27,0 % дітей та 8,0-36,0% студентської молоді закладів вищої освіти дотримуються цих рекомендацій;

-на підставі порівняльного аналізу вітчизняного та міжнародного законодавства в галузі забезпечення організованого харчування для учнів навчальних закладів, в тому числі, дітей з особливими дієтичними потребами надано оцінку діючої нормативно-правової бази в сучасних умовах на території України відносно вимог ВООЗ. Визначено невідповідність більшості державних норм та визначено напрямки їх подальшого удосконалення;

-науково обґрунтовано новітні профілактичні заходи для запобігання неінфекційних захворювань у дітей та молоді, включаючи розробку та впровадження медико-освітніх технологій як ключової частини системи профілактики аліментарно-залежних захворювань;

-обґрунтовано доцільність, обсяги та напрями створення системи моніторингу аліментарно-залежних захворювань дітей та молоді в сучасних умовах. Визначено теоретичні принципи та методичні основи, на яких має функціонувати ця система, а також її змістове наповнення;

-розроблено та обґрунтовано шляхи забезпечення та моделі організації харчування дітей з особливими дієтичними потребами в рамках Нової української школи;

-виявлено нові дані щодо взаємозв'язку між впливом стресу внаслідок військових дій та харчовою поведінкою у дітей шкільного віку;

-удосконалено підходи до профілактики аліментарно-залежних захворювань шляхом інтеграції медичних, соціологічних, психологічних та освітніх підходів.

Отримані результати спрямовані на розвиток наукових знань щодо зниження впливу аліментарних факторів ризику на здоров'я дітей та молоді та сприяння поліпшенню загального стану здоров'я населення.

Теоретичне значення: на основі проведених досліджень

- вивченні часових, вікових та регіональних особливостей формування загальної захворюваності та поширеності хвороб дитячого населення за період спостереження (2000-2017 рр.);
- виявленні вікових особливостей формування аліментарно-залежних хвороб і визначенні їх ризику небезпеки в разі переходу підліткової за віком групи до групи дорослих;
- на підставі аналізу та гігієнічної оцінки сучасного стану вітчизняної системи організованого харчування в закладах освіти та співставлення з міжнародним досвідом розроблено Алгоритм впровадження здоров'язберігаючих освітніх технологій направлених на профілактику аліментарно-залежних хвороб в навчальний процес закладів освіти України;
- сформульовано концептуальні основи профілактики аліментарно-залежних хвороб дітей та молоді на основі комплексних показників епідеміологічних, соціологічних і гігієнічних досліджень.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці ряду нормативно-правових документів та впровадженні їх в практику Центрів контролю та профілактики хвороб МОЗ України, закладів освіти різного типу.

До найбільш значущих нормативно-методичних та правових документів які розроблено в рамках дисертаційного дослідження нами самостійно або в співавторстві відносяться:

1. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі(затверджено Указом Президента України від 25.05.2020 № 195/2020).
2. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти (затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205).

3. Норми та Порядок організації харчування у закладах освіти та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку (затверджено Постановою Кабінету міністрів України від 24.03.2021 № 305).

4. Технологічні карти для страв, призначених для організації шкільного харчування (висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи від 20.09.2021 № 169/8).

5. Примірне чотиритижневе сезонне меню рекомендованого для організації триразового харчування дітей віком від 1 до 6 (7) років в закладах освіти та інших організованих дитячих колективах (на осінній та зимовий періоди) (затверджено Наказами МОЗ України від 05.11.2021 № 2441 та 03.02.2022 № 215 відповідно).

6. Алгоритм впровадження здоров'язберігаючих освітніх технологій в навчальний процес закладів вищої освіти;

7. Збірник рецептур страв, кулінарних виробів і напоїв (технологічних карт) для харчування дітей шкільного віку. Для закладів освіти, дитячих закладів оздоровлення та відпочинку та закладів сфери соціального захисту. Київ: Київський Національний торговельно-економічний університет; 2021. 672 с.

8. Збірник рецептур страв для харчування дітей в закладах освіти, дитячих закладах оздоровлення та відпочинку та закладах соціального захисту. Київ: GFA Consulting Group; 2024. 882 с.

9. Методичні рекомендації щодо організації безглютенового харчування в закладах освіти (проект); схвалені Комісією з гігієнічної регламентації та передані до затвердження до МОЗ України

10. Навчальний курс щодо навиків правильного харчування (в освітній процес загальноосвітніх навчальних закладів);

Оцінка структури дисертації, мови та стилю викладення.

Дисертаційна робота Петренко Олени Дмитрівни на тему «Наукове обґрунтування концептуальних основ системи профілактики аліментарно-залежних захворювань у дітей та молоді» відповідає стандартним вимогам до

структури дисертацій, викладена чітко і послідовно, використовуючи грамотну літературну українську мову та коректну наукову термінологію.

Робота включає анотацію, список публікацій автора, зміст, перелік умовних скорочень, вступ, аналітичний огляд літератури, розділ з описом дизайну та методів дослідження, 10 розділів з результатами власних досліджень, аналіз та заключення, висновки, список використаних літературних джерел, що налічує 344 джерел (з них кирилицею і латиною), а також 10 додатків.

Дисертація Петренко О.Д. на тему «Наукове обґрунтування концептуальних основ системи профілактики аліментарно-залежних захворювань у дітей та молоді» виконана з дотриманням чинних біоетичних норм та стандартів наукових досліджень. Дослідження, що стали основою цієї роботи, отримали відповідні висновки Комітету з медичної етики, оскільки вони були проведені в рамках наукових програм ДУ «ІГЗ НАМНУ».

Розділ 1. Огляд літератури

У цьому розділі розглядаються сучасні підходи до вивчення причин і наслідків аліментарно-залежних захворювань, а також особливості харчування дітей та підлітків в Україні. Окрему увагу приділено аналізу міжнародного та національного досвіду впровадження систем організованого харчування, а також правовим і нормативним документам у цій сфері. Цей розділ формує теоретичну основу для подальших досліджень, визначаючи ключові аспекти проблеми та напрямки для подальшого аналізу.

Розділ 2. Матеріали та методи дослідження

Цей розділ має методологічний характер і детально описує матеріали та методи, використані в дисертаційному дослідженні. Авторка докладно висвітлює науковий дизайн, методи збору й аналізу даних, приділяючи особливу увагу статистичним методам, що забезпечують надійність отриманих результатів. Описуються методи вивчення стану здоров'я та харчування населення, а також анкетування.

Розділ 3. Аналіз захворюваності дитячого населення та молоді: Часові та вікові особливості, роль чинників довкілля та умов проживання, внесок аліментарно-залежних хвороб

Третій розділ присвячено глибокому аналізу захворюваності серед дітей і підлітків, зокрема аліментарно-залежних захворювань, які становлять значну загрозу для їхнього здоров'я. Розглядаються вікові та часові особливості поширення захворювань, а також вплив навколишнього середовища та умов життя на їхнє формування. Аналіз охоплює різні вікові групи, дозволяючи визначити найбільш вразливі категорії та пріоритетні напрямки профілактичних заходів.

Розділ 4. Порівняльний аналіз вітчизняного та міжнародного досвіду щодо організації і забезпечення оптимального харчування дитячого населення

Цей розділ зосереджений на порівнянні досвіду України та інших країн у питаннях організації та забезпечення харчування з метою профілактики аліментарно-залежних захворювань. Аналізується сучасний стан системи профілактичного харчування в Україні, виявляються її переваги та недоліки. Окремо розглядається міжнародний досвід країн, які досягли успіху в зниженні захворюваності серед дітей, і оцінюються можливості адаптації цих практик в Україні.

Розділ 5. Вивчення та гігієнічна оцінка особливостей харчування дітей в Україні у сучасних умовах, дані соціального опитування

П'ятий розділ містить результати досліджень щодо сучасних харчових звичок дітей та підлітків в Україні. Вивчається харчова поведінка різних вікових груп, зокрема молодших школярів, підлітків та студентів. Основна увага приділяється аналізу факторів, що впливають на вибір продуктів, та їхньому впливу на здоров'я. Виділяються основні проблеми, такі як недостатнє споживання корисних продуктів і надмірне споживання шкідливих.

Розділ 6. Вивчення та гігієнічна оцінка порушень харчової поведінки дітей в умовах стресу, обумовленого військовими діями Шостий розділ

досліджує вплив стресу, спричиненого військовими діями, на харчову поведінку дітей. Аналізується, як стресові ситуації впливають на вибір продуктів, апетит та загальну харчову поведінку. Вивчаються фізичні та психологічні механізми, що лежать в основі цих змін, та їхній вплив на здоров'я дітей.

Розділ 7. Аналіз та гігієнічна оцінка якості споживання різних груп харчових продуктів населенням України та їх мікроелементне забезпечення функціонування організму як профілактичного фактору попередження аліментарно-залежних хвороб Сьомий розділ присвячений аналізу якості споживання харчових продуктів населенням України, зокрема оцінці мікроелементного складу продуктів. Досліджується, як раціон різних груп населення відповідає рекомендаціям здорового харчування, і які ризики пов'язані з дефіцитом або надлишком певних мікроелементів.

Розділ 8. Наукове обґрунтування організації харчування осіб з особливими дієтичними потребами Восьмий розділ присвячений розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо оптимізації харчування дітей та молоді в Україні. Вивчається роль освітніх програм у формуванні харчових звичок і здорового харчування. Розглядаються способи організації харчування для дітей з особливими дієтичними потребами, а також пропонуються заходи щодо підвищення якості харчування в навчальних закладах.

Розділ 9. Алгоритм впровадження здоров'язберігаючих освітніх технологій у навчальний процес закладів освіти на території України

На основі попередніх досліджень та національних стратегій розроблено Алгоритм впровадження здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти України. Він складається з восьми кроків, спрямованих на покращення здоров'я студентів та підвищення їхньої обізнаності про фактори ризику хронічних захворювань. Алгоритм інтегрується в навчальні програми та включає моніторинг ефективності для адаптації й наукового аналізу.

Розділ 10. Концептуальні основи профілактики аліментарно-залежних захворювань у дітей та молоді в Україні (Заключення) На основі узагальнених результатів розроблено концептуальні основи системи організації

харчування для дітей та молоді, що спрямована на профілактику аліментарно-залежних захворювань та забезпечення оптимального харчування для дітей із особливими дієтичними потребами. Основою системи є нормативно-правове регулювання харчування, яке включає медико-освітні та технологічні вимоги.

Концепція профілактики аліментарно-залежних хвороб у дітей та молоді в Україні базується на комплексному аналізі харчування дітей різних вікових категорій з урахуванням даних епідеміології, соціологічних та гігієнічних досліджень.

Висновки дисертаційного дослідження повністю відповідають поставленим завданням, підтверджені достатнім обсягом фактичного матеріалу, апробованими, стандартизованими методами, оновленими сучасними надбаннями світової науки, а також репрезентативністю вибірки та підібраними адекватними та інформативними методами математичної обробки даних. Вище викладене дозволило дисертантці адекватно обґрунтувати та сформулювати наукові положення, практичні рекомендації та висновки дисертаційної роботи. Таким чином, висновки і практичні рекомендації, що викладені у дисертації, заперечень не викликають.

Оцінюючи повноту викладу основних результатів дисертації в наукових і фахових виданнях, потрібно відзначити, що поставлені в дисертації задачі вирішені у повному обсязі, наукові положення, висновки і рекомендації обґрунтовані, закономірно впливають із змісту дисертації та повністю відображені в 57 наукових працях: у тому числі 22 наукових праць у наукометричних та фахових виданнях, іноземних – 3, Scopus та WebofScience – 5, 10 – в інших виданнях, колективних монографій – 3, із них 1 в інших державах (Чехія), а також у 15 тезах доповідей матеріалів з'їздів і конференцій, написаних одноосібно та у співавторстві, видано 2 інформаційні листи, 1 методичні рекомендації, 3 збірники рецептур та технологічних карт страв та напоїв, призначені для організованого харчування дітей, 1 свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію, 1 свідоцтво на винахід.

Особистий внесок автора. Автором самостійно здійснено інформаційний пошук та аналіз даних вітчизняної і зарубіжної літератури за темою дисертації, визначено мету і завдання дослідження, розроблено програму дослідження. Автором опановано і адаптовано методики, необхідні для досягнення поставленої мети та виконання завдань дисертаційної роботи, проведено збір первинних матеріалів. Дисертант особисто провів статистичну обробку та аналіз отриманих результатів, а також їх інтерпретацію. Матеріали дисертації відображені у опублікованих наукових працях за темою дисертації у вигляді графіків, таблиць, рисунків. У дисертаційній роботі автор самостійно сформулював висновки та практичні рекомендації. Дисертантом визначено проблематику та концепцію дослідження, обрано стратегічні напрямки виконаного дослідження.

Оцінка мови та стилю дисертації

Дисертація написана з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення в дисертації матеріалів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість і доступність їх сприйняття.

Апробація результатів дисертації

Основні положення дисертації були оприлюднені на міжнародному, державному та регіональному рівнях, зокрема на: науково-практичній конференції «Київська конференція з аналітичної хімії» (Київ, 2015); науково-практичній конференції «Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України (одинадцяті марзєєвські читання)» (Івано-Франківськ, 2015); науково-практичній конференції «Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України» (Київ, 2018, 2019, 2021, 2022, 2023); науково-практичній конференції «Здоров'я, харчування, довголіття» (Київ, 2021); науково-практичній конференції «Здорове харчування від дитинства до довголіття: стан та перспективи» (Київ, 2022, 2023); науково-практичній конференції «Екологічні та гігієнічні проблеми сфери життєдіяльності людини» (Київ, 2023); міжнародній конференції «European nutrition conference» (Базель, Швейцарія, 2023); науково-

практичній конференції «Вода і здоров'я людини» (Ужгород, 2013); науково-практичній конференції «Хімічна безпека: проблеми і рішення. Наукові і практичні аспекти вирішення проблем хімічної безпеки» (Севастополь, 2013); науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку медичної науки та медичної практики» (Львів, 2014).

Під час ознайомлення з матеріалами дисертації та аналізу наукових публікацій дисертантки не було виявлено фактів академічного плагіату, включаючи запозичення ідей, моделей, відсутність відповідних посилань або помилок у цитуванні. Робота також не містить ознак фальсифікації результатів досліджень, що свідчить про відсутність порушень академічної доброчесності.

Усі зауваження щодо оформлення, які виникли під час доопрацювання дисертації, були повністю вирішені.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Петренко О.Д. в цілому, хотілось б у порядку уточнення та конкретизації окремих положень одержати відповіді на наступні запитання:

1. Із Вашого аналізу щодо поширеності та захворюваності на аліментарно залежні захворювання і які із цих показників мали суттєві збільшення і в яких вікових групах дітей і молоді?

2. Ви проводили дослідження обізнаності щодо здорового харчування серед здобувачів ЗВО економічного та педагогічного профілю, то які здобувачі більш обізнані і дотримуються здорового харчування?

3. Проводили Ви навчання, санітарно-освітню, профілактичну роботу щодо здорового харчування саме серед батьків дітей та молоді?

Висновок. Дисертаційна робота Петренко Олени Дмитрівни на тему «Наукове обґрунтування концептуальних основ системи профілактики аліментарно-залежних захворювань у дітей та молоді», подана на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.02.01 - Гігієна та професійна патологія, є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на високому науково-методичному рівні. Робота характеризується високим рівнем актуальності, новизною, теоретичною і практичною цінністю, а

також добре обґрунтованими та достовірними висновками і рекомендаціями. Вона повністю відповідає «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197 (з подальшими змінами відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 502 від 19.05.2023). Авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора наук за спеціальністю 14.02.01 – гігієна та професійна патологія.

Офіційний опонент,
доктор медичних наук, доцент
кафедри медицина катастроф та
військової медицини Вінницького
медичного національного університету
ім. М. І. Пирогова

..... Валентина ЧОРНА

Чорної В.В.
Підпис Чорної В.В.
завіряю
Ст. експ. відділу кадрів
Вінницького національного
медичного університету
ім. М. І. Пирогова
Чорної В.В.
« 02 » 12 2024 р.